

**GRANICE  
DEMO  
KRACJI**



WOJCIECH UFEL

# GRANICE DEMO KRACJI

Dylematy deliberacji  
w perspektywie  
filozofii gier językowych

Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR  
Warszawa 2023



Recenzje:

*prof. dr hab. Mirosław Karwat*

*prof. dr hab. Leszek Koczanowicz*

Redakcja i korekta:

*Bogdan Baran*

Projekt okładki:

*Katarzyna Juras*

Copyright © 2023 by Wydawnictwo Naukowe Scholar Sp. z o.o., Warszawa

ISBN 978-83-67450-02-7

Dr Wojciech Ufel jest pracownikiem Uniwersytetu Wrocławskiego (Wydział Nauk Społecznych)

Wydanie publikacji zostało dofinansowane z funduszu na rzecz badań naukowych i komercjalizacji ich wyników Uniwersytetu Wrocławskiego (źródło finansowania: 20404) i przez Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego

Książka prezentuje wyniki badań przeprowadzonych w ramach projektu NCN ETIUDA pt. „Deliberacja w perspektywie hermeneutycznej. Od teorii języka do praktyki politycznej”, nr projektu 2018/28/T/HS5/00398

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.

ul. Oboźna 1, 00-340 Warszawa

tel. 22 692 41 18; 22 826 59 21; 22 828 93 91

dział handlowy: jak wyżej, w. 108

e-mail: [info@scholar.com.pl](mailto:info@scholar.com.pl)

[www.scholar.com.pl](http://www.scholar.com.pl)

Wydanie pierwsze

Skład i łamanie: WN Scholar

Printed in Poland

## Spis treści

|                    |    |
|--------------------|----|
| <b>Wstęp</b>       | 9  |
| Cel badawczy ..... | 14 |
| Struktura .....    | 18 |

### ROZDZIAŁ I

#### **Idealistyczne sformułowania teorii demokracji deliberacyjnej....29**

|                                                              |    |
|--------------------------------------------------------------|----|
| <b>1.1. TEORIA SPRAWIEDLIWOŚCI I POLITYCZNY LIBERALIZM</b>   |    |
| JOHNA RAWLSA .....                                           | 33 |
| Zasady sprawiedliwości jako bezstronności .....              | 34 |
| Społeczeństwo, rozległe doktryny i racjonalność publiczna .. | 40 |
| Rawls a deliberacja .....                                    | 45 |
| <b>1.2. RACJONALNOŚĆ KOMUNIKACYJNA I DYSKURSYWNA TEORIA</b>  |    |
| PRAWA I DEMOKRACJI JÜRGENA HABERMASA .....                   | 49 |
| Sfera publiczna – model historyczny jako prototyp            |    |
| idealnej koncepcji Habermasa .....                           | 50 |
| Model racjonalności komunikacyjnej jako teoria               |    |
| normatywna.....                                              | 54 |
| Deliberacja w dyskursywnej teorii prawa .....                | 63 |
| <b>1.3. DELIBERACJE TYPU I – POZOSTAŁE SFORMUŁOWANIA</b>     |    |
| IDEALISTYCZNYCH KONCEPCJI DEMOKRACJI DELIBERACYJNEJ ...      | 75 |
| Kontekst teoretyczny w powojennej nauce o polityce .....     | 75 |
| Pierwsze konceptualizacje idealistycznej teorii              |    |
| demokracji deliberacyjnej .....                              | 77 |
| <b>1.4. OŚWIECENIOWE I ANALITYCZNE ŹRÓDŁA TEORII</b>         |    |
| DELIBERACJI .....                                            | 83 |
| Analityczna genealogia myśli Rawlsa .....                    | 85 |

|                                                                               |     |
|-------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Pragmatyka uniwersalna jako sposób na dokończenie projektu oświecenia .....   | 89  |
| Podsumowanie – język, rozum i jednostka w koncepcjach deliberacji typu I..... | 100 |

## ROZDZIAŁ 2

### **Transformacje koncepcji rozumu, języka i jednostki w realistycznych ujęciach demokracji deliberacyjnej .....**

|                                                                                                                                                                             |            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>2.1. DELIBERACJA TYPU II – TEORETYCZNE PRÓBY DOSTOSOWANIA MODELU IDEALNEGO DO WYMAGAŃ PRAKTYKI POLITYCZNEJ W DRUGIEJ GENERACJI TEORII DEMOKRACJI DELIBERACYJNEJ.....</b> | <b>110</b> |
| Deliberacja a konsens – poszerzanie koncepcji.....                                                                                                                          | 111        |
| Racjonalna mowa i inne środki komunikacji w procesie deliberacji .....                                                                                                      | 117        |
| Język, rozum i jednostka – ewolucja pojęć w deliberacji typu II .....                                                                                                       | 126        |
| <b>2.3. DELIBERACJA W PRAKTYCE – INSTYTUCJE DELIBERACYJNE I ICH BADANIE .....</b>                                                                                           | <b>134</b> |
| Deliberacyjne innowacje i mini-publiczności .....                                                                                                                           | 134        |
| Zwrot empiryczny – badanie deliberacji.....                                                                                                                                 | 145        |
| Język, racjonalność i jednostka w praktycznych i empirycznych podejściach do deliberacji .....                                                                              | 149        |
| <b>2.4. JAKA DELIBERACJA? WSPÓŁCZESNE DEBATY NAD PROBLEMAMI TEORII I PRAKTYKI DELIBERACJI.....</b>                                                                          | <b>153</b> |
| Zwrot systemowy jako krok w ewolucji teorii demokracji deliberacyjnej .....                                                                                                 | 153        |
| Zwrot epistemiczny – argument przeciwko urealistycznianiu deliberacji.....                                                                                                  | 158        |

## ROZDZIAŁ 3

### **Postfundacjonalistyczna krytyka teorii demokracji deliberacyjnej.....**

|                                                                                                                  |            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>3.1. JĘZYK, Dyskurs, racjonalność. FUNDAMENTALNE SPORY POJĘCIOWE I ICH KONSEKWENCJE DLA DELIBERACJI .....</b> | <b>171</b> |
| Dyskurs jako przestrzeń selektywnych wykluczeń.....                                                              | 171        |

|                                                                                                                                                       |            |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| Foucault kontra Habermas .....                                                                                                                        | 179        |
| Teoria deliberacji w kontekście teorii dyskursu<br>Foucaulta .....                                                                                    | 187        |
| <b>3.2. POLITYCZNOŚĆ DELIBERACJI – PROBLEM HEGEMONII</b>                                                                                              |            |
| MIĘDZY DYSKURSEM A RADYKAŁNĄ DEMOKRACJĄ.....                                                                                                          | 194        |
| Dyskurs a hegemonia .....                                                                                                                             | 196        |
| Antagonizm i radykalnie pluralistyczna demokracja.....                                                                                                | 201        |
| Jacques Rancière i niemożliwość demokracji.....                                                                                                       | 206        |
| <b>3.3. POLITYCZNOŚĆ DELIBERACJI – KRYTYKA APOLITYCZNOŚCI</b>                                                                                         |            |
| INSTYTUCJI I POLITYK PUBLICZNYCH.....                                                                                                                 | 214        |
| Paradoksy decyzyzjonizmu w polityce publicznej .....                                                                                                  | 215        |
| Argumentacyjna analiza polityczna .....                                                                                                               | 221        |
| Teoria deliberacji wobec zwrotu argumentacyjnego .....                                                                                                | 226        |
| <b>3.4. PODSUMOWANIE. DELIBERACJA BEZ FUNDACJI –<br/>W STRONĘ MODELU HERMENEUTYCZNEGO .....</b>                                                       | <b>233</b> |
| <br><b>ROZDZIAŁ 4</b>                                                                                                                                 |            |
| <b>Podstawy podejścia hermeneutycznego w filozofii<br/>Ludwiga Wittgensteina .....</b>                                                                | <b>239</b> |
| <b>4.1. WYBRANE DYLEMATY INTERPRETACYJNE FILOZOFII<br/>WITTGENSTEINA.....</b>                                                                         | <b>243</b> |
| Ciągłość i zmiana w filozofii „wczesnego” i „późnego”<br>Wittgensteina.....                                                                           | 243        |
| Filozofia Wittgensteina a możliwość teorii – między<br>terapeutycznym, pragmatycznym a rozjaśniającym<br>ujęciem <i>Dociekań filozoficznych</i> ..... | 253        |
| <b>4.2. POLITYCZNE ECHA KONCEPCJI „GIER JĘZYKOWYCH”.....</b>                                                                                          | <b>262</b> |
| Gry językowe i gramatyka społeczeństwa.....                                                                                                           | 264        |
| Postępowanie zgodne z regułą a instytucje społeczne<br>i polityczne .....                                                                             | 269        |
| Mechanizmy porozumienia i konfliktu a transformacje<br>gier językowych .....                                                                          | 276        |
| Demokracja deliberacyjna w świetle krytyki<br>Wittgensteinowskiej teorii polityki .....                                                               | 286        |

## ROZDZIAŁ 5

**Deliberacja w ujęciu hermeneutycznym** ..... 293

## 5.1. TEORIA DEMOKRACJI DELIBERACYJNEJ JAKO PRZEDMIOT

## WITTGENSTEINOWSKIEJ TERAPII ..... 295

Rozum i racjonalna polityka ..... 296

Język i demokratyczna komunikacja ..... 302

Jednostka i autonomia obywatelstwa ..... 309

Co zostaje z deliberacji? ..... 313

## 5.2. HERMENEUTYCZNY MODEL DELIBERACJI ..... 316

Deliberacja typu III i ogólne założenia

hermeneutycznego modelu demokracji ..... 317

Ramy hermeneutycznego modelu deliberacji ..... 324

Cele i motywacje deliberacji ..... 328

Władza i role przywódcze wobec rekonfiguracji gier

językowych ..... 336

Przywództwo, władza i deliberacja ..... 349

Badanie i ewaluacja procedury deliberacyjnej ..... 357

**Zakończenie** ..... 367**Bibliografia** ..... 373